

Dr. Eyüp Sabri Kala
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVU)
Öğretim Üyesi

İdris Akarçesme
İstanbul Stratejik Düşünce ve Araştırma Merkezi
Yönetim Kurulu Üyesi

Vakıf medeniyeti, İslam kaynaklı vakıf müessesesiyle Türk idarecilik sanatının birleşmesi sonucu ortaya çıkan, devlet ve millet birlikteliğiyle inşa edilen İslam Medeniyetini ifade eder.

Vakıf Medeniyeti Nedir?

Vakıf medeniyeti, İslam kaynaklı vakıf müessesesiyle Türk idarecilik sanatının birleşmesi sonucu ortaya çıkan, devlet ve millet birlikteliğiyle inşa edilen İslam Medeniyetini ifade eder. Müslüman toplumlarda kişilerin hayır yapma gayesi devlet politikasıyla bir araya getirilip, ortak bir harekete dönüştürülmüş, ortaya çıkan sinerjiyle Orta Asya'dan Balkanlara, Ortadoğu'ya, Afrika'ya uzanan bir İslam Medeniyeti kurulmuştur. Devlet güvenlik ve yönetim hizmetlerini yerine getirirken, vakıflar sosyal hayatın hemen her alanına hitap eden hizmetler sunarak toplumun her katmanındaki her tür ihtiyacı karşılayacak kurumlar kurmuşlardır.

Vakıf ile modern anlamda STK (Sivil Toplum Kuruluşu) ismi verilen kurumlar aynı mıdır?

Tarihi vakıflarımızla modern dönem Sivil Toplum Kuruluşları arasında benzerlikler bulunmaktadır. Ancak temel fikir ve yaklaşımlar bakımından derin ayrılıklar da bulunmaktadır. Tarihi vakıflarımızı ele alırsak, vakıf kurmaktaki temel gaye "kurbet", yani Allah'a yakınlaşmak, rızasını kazanmaktır. Bu yönüyle seküler bir ideolojinin kurumları olan STK'lardan temelde ayrılır. Yine STK'lar vakıf, dernek, sendika gibi farklı kurumsal yapılardan oluşur. Tarihi vakıflarımızla en yakın olan STK yine modern dönem vakıflarıdır. Her ikisinde de bir malın, nakdin belli bir hizmet gayesiyle kişinin şahsi mülkiyetinden çıkıp vakıf tüzel kişiliğinin mülkiyetine geçmesi söz konusudur.

STK'larla tarihi vakıflarımız arasındaki en önemli farklılıklardan biri de şudur: Günümüzde STK'lar hükümet dışı organizasyonlar olarak öne çıkmaktadır. Bu da batı medeniyetinin kendi dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Yüzyıllar boyu derebeylere karşı verilen mücadele STK'lara devletin müdahale etmemesi, adeta sivil, müstakil bir alan oluşturulması düşüncesini doğurmuştur. Oysa bizim medeniyetimizde devlet ve millet birlikteliği esastır. Devlet halkı için vardır. Fatih Sultan Mehmet Han'ın "Hüner bir şehir bünyad eylemektir, reaya kalbini âbâd eylemektir" beyti bu yaklaşımın direk Sultan'ın kaleminden en güzel ifade şeklini oluşturmaktadır. Halkın devlete yaklaşımı ise "ya devlet başa, ya kuzgun leşe" tabiriyle vücut bulur. Halk devletten, devlet halktan farklı düşünülmemektedir. Tarihi vakıflarımız da, bu yaklaşımla bir medeniyet kurumu olarak ortaya çıkmıştır. Vakıflar önemli ölçüde kamu hizmeti yürüttüklerinden ve devletin üzerinden önemli bir yük aldıklarından, özel malvarlığının yetmediği noktada devlete ait arazi, vergi geliri vesair destekler sağlanarak vakıflara tahsis edilmiş, vakıfların uzun ömürlü müesseseler kurabilmeleri sağlanmıştır.

Mihrişah Valide Sultan Vakfı'nın kuruluşu, amaçları ve bugüne uzanan hikayesi nedir?

Mihrişah Sultan, 1789 yılında oğlu III. Selim'in 28.Osmanlı padişahı olmasıyla "valide sultan" olarak Topkapı Sarayı'na dönmüş, valide sultanlığının henüz birinci yılında vakfını kurmuş, kendini hayır hasenat işlerine adanmıştır.

30 Nisan 1790 tarihli vakfiyeyle kurulan Mihrişah Valide Sultan Vakfı bu tarihi takip eden yıllarda yazılan on zeyl vakfiye ile gelişmeye devam etmiştir. Mihrişah Valide Sultan'ın vakıf kurma gayesini vakfiyelerinde atfı yaptığı ayetlerden ikisiyle açıklayalım: "Allah'ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de ihsanda bulun" (Kasas-77), "Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah katında onu bulursunuz (Bakara-110)

Mihrişah Valide Sultan Vakfı'nın kurmuş olduğu hayır müesseselerini çok kısa şekilde dört başlıkta toparlayabiliriz:

1-Eyüp Külliyesi: Külliye vakfın en büyük müessesesi olduğundan müstakil olarak zikretmek lazım. İmaret, sebil, çeşmeler ve türbeden oluşan külliyenin karşısına sonradan bir de sıbyan mektebi yapılmıştır. Külliye bünyesindeki imareten her gün 600 yemek çıkarılarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.

Mihrişah Valide Sultan İmareti / Eyüp

2-Dini Müesseseler: Valide Sultan tarafından üç cami inşa edilerek vakfedilmiştir. Aksaray Gureba Hüseyinağa Mahallesinde Mehmet Paşa Camii (Bu cami ilk olarak Mehmed Paşa Vakfı tarafından yaptırılmış daha sonra yanarak yok olduğundan dolayı yeniden yaptırılarak ihya edilmiştir), Hasköy Humbaracılar kışlası avlusundaki Humbarhane Camii ve Levent'te Levent Kışlası Camii, Valide Sultan'ın inşa ettirdiği vakıf camileridir.

Humbarahane Camii / Hasköy

Mihrişah Valide Sultan Sebili / Eyüp

3-Eğitim Müesseseleri: Valide Sultan, vakıf eğitim hizmetleri kapsamında Aksaray, Levent ve Eyüp'te üç sıbyan mektebi yaptırmış, ayrıca Eyüp Camii içerisinde bir kütüphane oluşturarak 247 cilt kitap vakfetmiştir.

4-Sosyal Müesseseler: Bu başlıkta İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için Belgrad Ormanlarında yaptırmış olduğu Valide Bendini, İstanbul'un çeşitli yerlerinde yaptırmış olduğu 12 çeşmeyi sayabiliriz. Valide Sultan kurmuş olduğu bu hayır müesseselerinin hizmetleri için ciddi sayıda personel istihdam etmiştir. Bunun dışında Haremeyn'de vakıf hizmetleri yürütmüş, tekke ve dergahlara himmet etmiş, zor duruma düşen vakıflara da destek olmuştur.

Mihrişah Valide Sultan Türbesi / Eyüp

Vakfın müesseselerinden günümüzde ayakta olanları özetlersek; Eyüp'teki imaretin bacası günümüzde de tütmeğe devam etmekte, Vakıflar Genel Müdürlüğü eliyle ihtiyaç sahiplerine sıcak yemek sunulmaya devam edilmektedir. Hasköy'deki Humbaracılar Camii ibadete açıktır. Valide Bendi tüm ihtişamıyla Belgrad Ormanlarında ayakta. Vakfın yaptırdığı 12 çeşmeden 5-6 tanesi günümüze ulaşabilmiş, ancak suları akmamaktadır.

1797 tarihli vakfiyesinde "Eserlerimiz bize delalet eder, bizden sonra eserlerimize bakınız" diyerek geride büyük bir vakıf bırakan Mihrişah Valide Sultan'a ve tüm vâkıflarımıza rahmet ve minnetle bitirelim. İki sayfada büyük bir vakıf anlatmak tabiri caizse özetin özeti oldu. Mihrişah Valide Sultan Vakfı'nı daha geniş olarak incelemek isteyen arkadaşlar <https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/muhtelif/mvsl.pdf> adresinden kitabı PDF olarak indirip inceleyebilirler.